

WARTOŚCI W ŻYCIU CODZIENNYM I SPOŁECZNYM MŁODZIEŻY

System wartości każdego człowieka zaczyna tworzyć się już w latach wczesnego dzieciństwa. System wartości ugruntowuje się w okresie dorastania. W życiu człowieka, na drodze ciągłych doświadczeń, interakcji z otoczeniem oraz kryzysów, hierarchia wartości może ulegać zmianom. Wartości są podstawą wszelkich decyzji „za” i „przeciw”, determinują postawy, wpływają na emocje i samoocenę. Pełnią funkcję motywatora do określonego działania, determinują wybory. Dzięki wartościom wiemy, co jest dla nas dobre w danym momencie, a co złe. Szczególnie jest to widoczne w sytuacjach kryzysowych, wymagających szybkiego, gwałtownego reagowania i podejmowania decyzji. Mocno ugruntowane wartości stanowią podstawę wszelkich działań, siłę napędową bądź hamującą nasze zachowania.

Istotą rozwoju prawidłowo funkcjonującego społecznie człowieka jest wyposażenie go w system wartości, który sprawdzi się w momentach dla niego krytycznych i pozwoli na dokonanie wyborów właściwych dla siebie i dla innych, będących z nim w relacji. W drodze doświadczenia w procesie wartościowania tworzy się zbiór wartości i określony typ powiązań między nimi oraz **hierarchia wartości** (w zbiorze wartości występują relacje nadrzędności i podrzędności). Dla procesu wartościowania istotna jest pewna „**wrażliwość**”, koncentracja na wartościach (dostrzeganie w otaczającej rzeczywistości czegoś, co jest ważne dla mnie, dla mojego rozwoju). Wartości wyznaczają: zachowania, postawy i cele.

Jakie funkcje pełni system wartości ?

- możliwość podejmowania decyzji,
- motywowanie – kierowanie zachowaniem,
- rozwiązywanie konfliktów wewnętrznych.

Wartości pozostają w istotnej relacji do potrzeb (biologicznych, społeczno – kulturowych, psychologicznych) człowieka związanych z jego życiem, aktywnością i rozwojem w środowisku ludzi oraz ze stanem i sposobem zaspokajania tych potrzeb w danych warunkach społeczno – kulturowych. **Wartości są związane z potrzebami** (M. Tyszkowa 1990):

- **życia:** zdrowie, długowieczność, styl życia, poziom życia,
- **aktywności:** podmiotowość, anatomia jednostki, partycypacja społeczna,
- **rozwoju:** ekspansja osobowości, poczucie własnej wartości, samodoskonalenie.

Psychologiczne koncepcje ujmują wartości w kontekście osobowości, gdzie **wartości** wyznaczają relacje **ja – świat**. Istotny jest **proces wartościowania**, urzeczywistnianie wartości tzn. wcielania wartości w życie, a nie tylko ich posiadanie (M. Czerniawska 1995, P. Oleś 1989). Interpretacja wartości odbywa się na poziomie: **emocjonalnym** – przypisanie jakiemuś obiektowi uczucia oraz **racjonalnym** – włączenie procesu myślenia w rozpoznanie intelektualne aprobowane lub odrzucające obiekt (Z. Ratajczak 1994).

Co to jest kryzys wartości ?

W procesie wartościowania, gdzie następuje ocenianie, wybór i realizacja wartości mogą wystąpić specyficzne trudności lub zaburzenia, polegające na tym, że indywidualna hierarchia wartości nie jest na tyle dobrze ukształtowana i ustabilizowana, by mogła efektywnie pełnić funkcję zbioru kryteriów oceny i wyboru. Następuje wtedy tzw. zagubienie się w świecie wartości – osoba ma trudności w ustaleniu tego, co jest cenne i godne realizacji. Z trudnościami tymi łączy się: niepokój, napięcie emocjonalne, dezintegracja. **Kryzys** często wiąże się z **wydarzeniami rozwojowymi (jest wpisany w rozwój, ma charakter czasowy)** np.: podejmowaniem nowych ról, zmianą środowiska.

Jakie zaburzenia mogą wystąpić u młodzieży w procesie wartościowania?

- **trudności w uporządkowaniu indywidualnego systemu wartości w hierarchię** – w sytuacji konfliktu między głównymi wartościami, osoba nie potrafi określić wartości naczelnej w systemie,
- **przewartościowania** – oznaczają odkrywanie wartości, jak i odchodzenie od wartości uznawanych (zmiany w systemie wartości dotyczą ważnych, centralnych przekonań),
- **brak integracji procesów poznawczych, afektywnych i motywacyjnych w wartościowaniu** – rozbieżność między wartościami deklarowanymi przez osobę, a jej wartościami naturalnymi, istniejącymi w formie indywidualnych predyspozycji i uzdolnień; osoba deklaruje wartości, ma jednak małą motywację do ich realizacji.
- **trudności w ocenianiu i dokonywaniu wyborów na podstawie systemu wartości** – jako skutek braku uporządkowania tego systemu lub skłonności osoby do zachowań impulsywnych; system wartości istnieje, ale nie pełni funkcji regulacyjnej,
- **poczucie niezrealizowania wartości w życiu** – uświadomienie sobie przez osobę rozbieżności między jej zachowaniem, a akceptowanymi wartościami; ma to miejsce, kiedy osoba faktycznie nie realizuje uznawanych przez siebie wartości lub realizuje wartości niezgodne z jej wewnętrznymi predyspozycjami; występuje również, kiedy wartości pojmowane są nadmiernie rygorystycznie (P. Oleś 1989).

Co mówią badania nad wartościami młodzieży ?

Badania M. Szymańskiego (2000 r. IBE) – 2090 uczniów adolescentów (szkoła podstawowa i średnia). Najwyższą rangę wśród badanych otrzymały wartości prospołeczne: **więzy koleżeńskie, wspólne przeżycia i zajęcia, przyjaźń**. Kolejno istotne były wartości przyjemnościowe: **korzystanie z życia i związane z pracą**. Środkowe miejsce zajęły wartości

związane z **edukacją, władzą i kulturalne**. Trzy ostatnie miejsca zajęły wartości **obywatelskie, rodzinne, materialne**.

Badania K. Ostrowskiej (2003 r.) – 1611 uczniów (szkoła podstawowa, gimnazjum i ponadgimnazjalna). Posłużono się wskaźnikami wartości, jakimi są cele i dążenia życiowe. Osiągnięto następujące wyniki: **miłość, wielkie uczucie** (37,6 %), **szczęście rodzinne, poczucie że żyje się dla najbliższych** (29,7 %), **zdobycie ludzkiego zaufania, przyjaciół, którzy człowieka lubią i szanują** (12,8 %), **wykształcenie i wiedza** (10,2 %).

Raport z badań przeprowadzonych przez Domolewskiego w województwie kujawsko – pomorskim (objęto 2205 uczniów III klasy gimnazjum; badania w roku szkolnym 2011/2012) pokazuje, że wartości to: **rodzina i przyjaźń** (powyżej 80 %), **miłość** (powyżej 70 %), **wykształcenie** (powyżej 60 %), **wolność** (prawie 60 %), **praca** (powyżej 40 %), **wiara** (prawie 40 %), **pieniądze** (prawie 35 %), **naród i atrakcyjność** (powyżej 20 %), **własność i przyroda** (powyżej 10 %).

Badanie zlecone przez MTV Networks International (2009 r.) – „**youthopia**” (Wielka Brytania, Niemcy, Włochy, Holandia, Polska, Grecja, Szwecja – osoby 16-34 r.ż.), ukazując zbiór wartości cenionych przez młodych ludzi, w skład którego wchodzi:

- **tradycja** – postawa i wartości życiowe rodziców są istotne dla młodych ludzi,
- **indywidualność** – autonomia, niezależność,
- **uczciwość** – przyjaźń, lojalność,
- **wysiłek** – etyka pracy, sukces jako przepustka do wymarzonego życia,
- **optymizm/pozytywne nastawienie** – klucz do sukcesu i szczęśliwego życia, bardziej konserwatywny stosunek do używek (akceptują używki, ale nie chcą by przejęły kontrolę nad ich życiem).

Na czym powinny skupić się działania profilaktyczne ?

Działania profilaktyczne wśród młodzieży powinny mieć na celu poszukiwanie indywidualnych zasobów (w postaci kształtującego się systemu wartości), które pozytywnie wpływają na zdrowie psychiczne i poczucie własnej wartości, zwiększają motywację do konstruktywnego i adekwatnego do sytuacji społecznej działania. Należy zwrócić uwagę na kształtowanie umiejętności **poszukiwania wartości**, które są ważne z punktu widzenia własnej osobowości, zainteresowań i preferencji (**porządkowanie własnego systemu wartości i jego internalizację**). Ponadto działania profilaktyczne powinny pozwalać na **wzbogacenie wiedzy o samym sobie** (autorefleksję nt.: kim jestem?, jak funkcjonuję społecznie? - z czym sobie radzę?, z czym sobie nie radzę?) oraz dawać możliwość **dokonania wyboru** (kto i co jest dla mnie ważne w życiu?, jaka droga daje mi szansę rozwoju?, jak moje wybory wpłyną na moją przyszłość i ludzi, z którymi jestem w relacjach społecznych?).

Podsumowując, wartości, które wybiera młody człowiek pozostają w istotnym związku z jego rozwojem osobowości oraz ze zdrowiem psychicznym. Modyfikują spostrzeganie i zapamiętywanie oraz wyznaczają kryteria ocen i wyboru. System wartości wpływa na aktualne zachowanie oraz na ustosunkowanie do przyszłości i formułowanie osobistych celów. Internalizacja wartości powinna się odbywać poprzez intelektualne ich zrozumienie, akceptację, wytworzenie się pozytywnego stosunku emocjonalnego, podejmowanie adekwatnych do sytuacji decyzji i działań. Dobrze ugruntowany system wartości sprzyja przyjmowaniu właściwych postaw społecznych, pomaga w dokonywaniu właściwych wyborów życiowych.

Literatura:

1. Domalewski J. (2013). „System wartości młodzieży gimnazjalnej”. Raport z badań w województwie kujawsko – pomorskim. Bydgoszcz – Toruń.
2. Dymara B., Łopatkowa M., Pulinowa M., Murzyn A. (2003). „Dziecko w świecie wartości”. Impuls. Kraków.
3. Hofman I., Kępa – Figura D. (2014). „Wartości w mediach”. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej. Lublin.
4. Kleszcz M., Łączyk M. (2014). „Młodzież licealna wobec wartości, samotności i pasji”. Impuls. Kraków.

Opracowała: mgr Wioletta Florek - psycholog